

JUBEL

Alles voor de kunst

Afgelopen dinsdag verscheen een groot stuk in NRC over de jarenlange misstanden bij ITA. Binnen ITA (Internationaal Theater Amsterdam) was het onder voormalig artistiek leider Ivo van Hove, maar ook nu nog onder de sinds een jaar aangetreden Eline Arbo, normaal om ondergeschikten op allerlei manieren te schouwen.

Discriminatie, seksuele opmerkingen, pesten, elkaar uitschelden, fysiek geweld op de scène, het was allemaal aan de orde van de dag. Eén op de drie medewerkers van ITA kreeg er mee te maken. Grote acteurs groetten kantoormedewerkers niet meer op de gang, want ja, dat zijn maar kantoormedewerkers, die kun je als vuil behandelen. Schofterig gedrag onder het adagium: alles voor de kunst.

Dat laatste steekt. Want naast dat ik het ontzettend verdrietig vind voor de gedupeerden (waarvan sommigen overspannen thuis op de bank zitten, maar anderen met pijn van oor tot staartbeen in het ziekenhuis) wil ik het in deze column hebben over een ander slachtoffer: de kunst zelf.

Vooropgesteld, ik begrijp het streven om de best mogelijke kunst te maken. Ook ik vind dat je daarin soms behoorlijk ver kunt gaan. Toen ik vorig jaar op Oerol speelde, juttten we elkaar ook op om in de felle zon en tussen duizenden knutten urenlang te repeteren, dat was direct terug te zien in het resultaat.

Het niet groeten van kantoormedewerkers is niet terug te zien in het resultaat. En het schaadst misschien de kunst van ITA zelf niet, maar het schaadst wel de kunst als geheel.

Er wordt wel eens gezegd dat de gewone man niet van kunst houdt, omdat de gewone man kunst niet begrijpt. Dat is onzin. De gewone man, de samenleving, koestert soms antipathie voor kunst omdat de kunst, of eigenlijk individuele kunstenaars, zichzelf buiten die samenleving positioneren. Ze onttrekken zich aan doodnormale

omgangsnormen, vinden dat ze er boven staan.

Dat is gevaarlijk, want zulk gedrag resulteert in moeders die zeggen: „Ga maar niet naar die toneelschool lieverd, die mensen zijn niet zoals wij.” Vaders die zeggen: „Nee, dat theater daar kopen we geen kaartje voor. Dat zijn toch alleen maar viespeuken en alcoholisten.” En uiteindelijk mondt dat uit in populistische beleidsmakers die zeggen: „Subsidie voor die poetsenbakkers? Dat kan wel een tandje minder.”

Glimmende munitie om de subsidies rigoureus te korten

Daar merkt ITA vervolgens weinig van. Want bij een instelling zo groot geldt: als er aan de subsidiekraan gemordeld wordt, dan is er altijd wel een andere subsidiënt die dat gat wil dichten. Toen in het nieuwe advies van de Raad voor Cultuur bleek dat ITA 1,7 miljoen euro minder krijgt van het Rijk, zwaaide de gemeente Amsterdam direct met een half miljoen om dat gat gedeeltelijk te dichten.

Maar zo'n extraatje moet wel ergens vandaan komen, zo'n half miljoen kan niet meer ergens anders besteed worden. Die pijn wordt niet gevoeld bij de directeur van ITA, die misschien kopzorgen heeft over anderhalf miljoen minder, maar wel in haar luxe kantoor.

Die pijn wordt gevoeld bij de kleine theatermaker die al met een paar honderd euro minder een heel project, een heel gezelschap op kan doen. Met het niet groeten van de kantoormedewerkers voorziet ITA populistische glimmende munitie om de kunstsubsidies rigoureus te korten.

„Bedankt daarvoor”, zegt de kleine theatermaker cynisch. „Was het altijd al jullie idee dat 'alles voor de kunst' als 'alles voor onze kunst' verstaan moest worden?”

JOOST OOMEN
info@joostoomen.com

Op sloopstimmerwerf De Hoop in Workum klinken deze weken niet alleen hamers, beitels en schaven, maar ook het Saramakaans. Kunstenaars Edje Doekoe, Toya Saakie en Marjet Zwaans werken aan een onderzoek dat zal leiden tot een kunstwerk, op uitnodiging van Hans den Hartog Jager en Arcadia.

Edje Doekoe

Toya Saakie

Marjet Zwaans

TEKST GITTE BRUGMAN
FOTO'S JACOB VAN ESSEN

Edje Doekoe, Toya Saakie en Marjet Zwaans beginnen hun dag met een lied, waarin ze iedereen oproepen samen te werken. In het Saramakaans - een creoolse taal die in Suriname wordt gesproken - zingen ze: Dee kiyoo a Filisilanti ee, un kongo yei wan bai oo! Een lied over een zwaarbeladen, spirituele boot, waarin toch iedereen hoopvol was. Dit lied moet je zien als een gebed, iedereen hoopt op een goede afloop, legt Zwaans uit.

Ze betrekken er iedereen bij die op dat moment in de werf is. Johan Prins, bekend van zijn eigen jachtwerf Prins en zijn schip De Ijssvogel bijvoorbeeld. Hij helpt hen in een zoektocht naar de juiste stukken hout. De drie zijn hier om onderzoek te doen naar traditioneel houtsnijwerk en naar verhaaltradities.

De twee mannen zijn de oprichters van kunstenaarscollectief Totomboti. Ze stammen af van slaven die eeuwen geleden de binnenlanden van Suriname in vluchtten. In juni waren ze met Marjet Zwaans, vertaler Vinije Haabo, verteller Abete Doekoe en zangeressen Benschwa Amiema en Lietje Pansa uit Pikin Slee op festival Oerol op Terschelling, waar ze vertelden over hun samenwerking, over de verhalen van het dorp Pikin Slee in Suriname waar ze wonen, en over de traditie om verhalen over te dragen én vast te leggen. Ze gebruiken hiervoor de term Kanda Hanka: liederen verankeren. „Hiervoor deden we bijna een jaar onderzoek naar plaatsnamen waaraan verhalen verbonden zijn.”

De titels van tien kunstwerken op Oerol verwezen naar historische plaatsen in en rond Pikin Slee. Dagelijks gaf de groep live een inkijkje in de magische krachten en bezield wereld van de Afrikaanse voorouders. De Apunku en de apinti vertellen in vrolijke liederen, spirituele drum en diepzinnige spreuken het verhaal van wat er gebeurt en gebeurde bij de krekken en in het bos.

VAN VADER OP ZOON

Beide Surinaamse kunstenaars hadden vaders die ook bedreven waren in de houtsnijkunst. Ze leerden de vaardigheden als kind door al jong met hout en gereedschap om te gaan. Saakie vertelt hoe hij als jongen van 8 zakgeld kreeg als hij in het houtsnijatelier werkte. „Ik nam het eerst niet zo serieus.”

Liever ging hij voetballen met zijn vrienden, maar zonder zakgeld kon hij niets eten. „Op zaterdag had ik geen zin, maar toen ik zondag wat stukjes hout had opgeschuurd en toeristen die voor 1,50 gulden kochten...”

De boodschap kwam over. Voortaan werkte Saakie in het atelier, waar krukjes en kammen, deuren en ramen werden gemaakt en ingesneden met houtsnijkunstpatronen. Voor Doekoe en andere leeftijdgenoten gold hetzelfde. Allemaal hadden ze de werkplaatsen van hun vaders als leerschool. Ze zien echter dat de wereld verandert, en willen de tradities van de Samarakanen bewaren. Het collectief heeft wortels in de Rastafari-beweging van de jaren tachtig, die ernaar streeft de natuur te behouden. Met vijf mannen richtten zij bovendien in 2009 het Saamaka Museum op, een plek waar basisschoolleerlingen uit de omgeving komen. In hun timmerplaats in Pikin Slee kunnen jongeren vrij naar binnen wandelen om van hen te leren.

Een van de mannen heeft een neef in Nederland, Vinije Haabo, die optreedt als hun contactpersoon en is gespecialiseerd in Saramakaanse taal. Totomboti bracht hem in contact met Marjet Zwaans en haar praktijk van ecologische economie. In ruimtelijke installaties vlecht ze koorzang en bijeen-

Edje Doekoe, Toya Saakie en Marjet Zwaans in gesprek in Scheepstimmerwerf De Hoop.

Zoeken naar historische verhalen en houtsnijwerk

Toya Saakie, Johan Prins en Marjet Zwaans.

komsten, waarbij ze zoekt naar samenwerking met anderen, waarbij iedereen vanuit eigen ervaring een bijdrage levert, zonder samen te smelten. Zwaans kwam in 2018 naar Suriname om haar moeder te bezoeken, die er als arts werkte en haar dochter wees op het Saamaka museum.

SCHIMMELS EN ALGEN

Zwaans en Totomboti vonden elkaar. Zwaans: „Ik verdiepte me in korstmossen en in de manier waarop schimmels en algen elkaar beschermen en voeden. Daaruit ontstaan vragen: Wat heb je nodig voor bescherming? Wat heb je nodig voor (mentale) voeding?” Ze vroeg de mannen in hun zoektocht door het bos om foto's te maken van mossen en schimmels. „De vormen ervan ben ik gaan zeefdrukken. De vrouwen in Pikin Slee hebben daar overheen geborduurd, en met de mannen gebruikten we het ook weer in het houtsnijwerk.”

Een eerste stap in meer samenwerking was het leren van de taal. Zwaans spreekt inmiddels Saramakaans. „Zij namen de eerste stap hiertoe. Nu de samenwerking langer loopt, kan ik ook voorstellen doen: dit lijkt me een goede volgende stap.” Taal is veel meer dan communicatiemiddel, legt ze uit. „Hun kennis ligt erin verankerd en wordt via de taal overgedragen.”

Gezamenlijk deden ze het onderzoek Kanda Hanka (Liederen Verankeren), naar liederen waarin de Saramakaanse cultuur tot leven komt. Deze liederen vertellen de orale geschiedenis en bevatten verwijzingen naar de koloniale tijd, de scheepvaart en specifieke plaatsen in de regio. Op uitnodiging van Hans den Hartog Jager kwam Totomboti vorig jaar naar Buitenplaats Doornburgh, daaruit volgde ook de uitnodiging voor Arcadia. Zwaans beschrijft hun werkwijze als „lopen met gevoel”.

Op hun zoektocht door Friesland kwamen ze op De Hoop in Workum, waar ze in gesprek kwamen met bootbouwer Johan Prins. Terug in Leeuwarden voelden ze: „We moeten terug. Hier waren aanknopingspunten. Allereerst

“
EE I BAI SIPI I MUSU
BAI HANKA: ALS JE EEN
BOOT KOOPT, MOET JE
OOK EEN ANKER KOPEN

vanwege de eeuwenoude schuur van de werf. En daarnaast vanwege de tradities in houtsnijwerk en van botenbouwen in Workum.” Ze zijn er niet zomaar beland, zo vertaalt Edwien Bodjie. „Toeval bestaat niet.”

Een belangrijk gezegde in Saramakaans luidt: *Ee i bai sipi i musu bai hanka*: als je een boot koopt, moet je ook een anker kopen. Totomboti heeft met hun ankerbanken van Oerol al een anker. Nu richt de groep zich op het maken van een 'deel van een boot'. Er hangt een schets op de metershoge werfdeur, die lijkt op een metershoge vrijstaande mast. In Pikin Slee gaan ze verder met elementen uit dit ontwerp.

EEUWENOUE DEURPOSTEN

Prins hielp de drie aan twee eeuwenoude deurposten van de werfdeur, die ze aan het insnijden zijn. Dat gaat gepaard met veel gesprekken. „Wat kunnen we van elkaar leren? Welke verhalen delen we? Hoe stemmen we verwevenheid af?” Zwaans: „Dit is net als Kuutu Bunu, wat letterlijk betekent: overleg is goed.”

Als de medewerkers van *workum.nu* vertrekken en ook Bondjie met zijn gastheer en -vrouw afscheid nemen, roepen ze iedereen nog even bij elkaar. Opnieuw klinkt het Saramakaans: *Dee kiyoo a Filisilanti ee, un kongo yei wan bai oo!*